

RECENSION

Simon Sorgenfrei: *Islam i Sverige - De första 1300 åren.* (Myndigheten för stöd till trossamfund - SST, Bromma 2018)

Publicerad i Chaos: Skandinavisk tidsskrift for religionshistoriske studier, nr 69, 2018

Här är en bok som kan bli till stor nytta i samhällsdebatten, vid politiska beslutsprocesser, men också för det som möter i det dagliga livet. Och den är en fyndgruva för religions- och samhällsvetare som söker tips och startmaterial för framtida forskningsuppgifter.

Vi, inte minst vi inom religionsforskningen, känner trycket från alla dessa generaliseringar, förvrängningar, missförstånd och även rena lögnen om "islam" och "muslimer" som florerar i mediebruset, och som vi möter hos många i samtal och debatter; missvisande svartmålningar och, för all del, även välmenande men oproblematiserade vitmålningar. Här har vi nu en bok som verkligen på allvar tar fram, diskuterar och analyserar de fakta som finns att tillgå och som sammanfattar den omfattande vetenskapliga forskning som faktiskt har gjorts och görs om muslimer i Sverige. Det handlar om en närvaro med enorma olikheter och med komplexa relationer i och till samhället i stort. En väldig mängd fakta redovisas och deras betydelse diskuteras från olika teoretiska aspekter. Källor värderas, osäkerheter redovisas, och likaså olika möjliga tolkningar av materialet. Trots mängden av fakta och de teoretiska resonemangen är boken lättläst, ett nöje att plöja genom. Och välvalda illustrationer är både upplysande och trevliga att se på. Det är värdefullt att de statistiska uppgifterna presenteras med en ordentlig diskussion om vad de faktiskt betyder, och relateras till de olika innebörderna i ordet "muslim". Det här är preciseringar som är viktiga med tanke på de "alternativa fakta" som cirkulerar och tas för sanna.

Boken har fyra delar. Den första är ganska kortfattad och tar upp de tidiga (och omfattande) kontakterna mellan de områden som så småningom kom att bli Sverige och den muslimska världen, så som arkeologiska fynd och arabiska källor berättar. Den tar också fram de diplomatiska förbindelserna från sent 1500-tal och framåt, och då särskilt den allians som det Osmanska Turkiet och dåvarande Storsverige bildade mot det expanderande Ryssland. Detta fram till dess Finland försvann från riket och Ryssland segrat.

Den andra avdelningen handlar om den tidiga etableringen av ett fåtal personer med muslimsk religionstillhörighet inom näringslivet. Det är från det tidiga 1900-talet och framåt. En intressant historia om individer och familjer som blir en del av samhället, men också startar en viss religiös verksamhet i form av föreningar och församlingar, gemenskaper som tar olika form. Vi möter de enskilda initiativtagarna och ser deras förhandling med den situation som man befinner sig i. Med rätta framhålls betydelsen av Turk-Islam Föreningen i Sverige för Religion och Kultur, som bildades 1949, på Ali Zakerovs initiativ och med Osman Soukkan som imam vid gudstjänsterna. Ali Zakerovs dotter Didar Samaletdin har haft avsevärd betydelse för integreringen och den senare utvecklingen, och Osman Soukkans son Türker Soukkan har skrivit om gruppens historia. Berättelsen om de tidiga etableringarna och grupperna leder sedan hela vägen fram till en noggrann redovisning av nuläget och den rätt trassliga situationen med de olika muslimska riksorganisationerna. Skildringen av de enskilda personerna och deras liv och del i och förhandling med samhället och dess villkor är inkännande och väcker nyfikenhet. Men vill gärna veta mer om dem och deras erfarenheter. (Några av de som nämns här samtalade jag faktiskt med för så där en fyrtio år sedan!)

Etableringen av muslimska gemenskaper i olika former har ofta varit inspirerade av föreningslivet i övrigt i Sverige, och av de former som frikyrkorna hade skapat.

Den tredje avdelningen är en rätt utförlig och detaljerad redogörelse för olika strömningar, olika idévärldar, och då särskilt sådana som är föremål för debatt och kontrovers och där många missuppfattningar far runt. Det är sådant som salafism, islamism, jihadism, där termerna blir oklara genom att det är fråga om komplexa företeelser, och där ordens innebörd växlar hos olika användare. Företeelserna och grupperingarna preciseras så vitt möjligt och placeras inte bara ideologiskt utan också geografiskt (olika salafism längs olika tunnelbanelinjer!) och socialt. Sorgenfreis egna forskningar ligger bakom redovisningen av olika former av sufism; rörelser, samfund, grupperingar – och återspegligen i den svenska litteraturen. Särskilt intressant är utvecklingen av och hos olika sufiska gemenskaper i det nutida Sverige. Deras verksamhet sker ofta nog i spänning och konflikt med salafi-grupper. Kapitlet visar på en komplexitet som saknas i rapporteringen i media, i den politiska debatten och naturligtvis i den islamofoba propagandan. Till den delen av boken hör också just en analys av begreppet och företeelsen islamofobi, där Sorgenfrei kan bygga framställningen på den forskning som skett om fördomar om och hat mot sådant som människor känner som ”det främmande”. De sociala kontexterna tas in i försöken att förklara de här företeelserna. Sorgenfrei ger också på ett lite försynt sätt en del förslag till åtgärder som myndigheter och andra kunde vidta vid problem och konflikter som uppstått genom motsättningarna i Sverige.

Sorgenfrei diskuterar fenomenet radikaliserings bland annat i en jämförelse mellan de två terrordåden i Sverige (Taimour Abdulwahab 2010 och Rakhmat Akilov 2017). Olikheten mellan de två ger anledning att pröva olika förklaringsmodeller.

Den fjärde delen av boken, baserad inte minst på Sorgenfreis egna forskningar och närmast unika tillgång till material redovisar nutida muslimskt församlingsliv av mycket olika slag och med olika social bas i Sverige. Här finns också ett förnämligt bildmaterial. Några ledande personer inom olika rörelser presenteras likaså.

Generationsskiftets betydelse tas fram, vilket är en viktig aspekt, ofta bortglömd. Ungt folk har andra erfarenheter, kompetenser, idéer än de äldre. Just här behövs det mer forskning om de förändringar som sker och vad som händer med uppfattningarna om religionstillhörighet när referensramar och föreställningsvärldar blir andra.

En företeelse som inte finns med i boken är den muslimska eller islamiskt färgade unga musik som spelar avsevärd roll. En artist som Maher Zain är väl det mest kända exemplet på ”islamiskt budskap” i musikform, med religiöst och etiskt färgade texter. Här pågår forskning och mer behövs. Likaså om konflikterna i ungdomsmiljön om musiken och dess religiösa legitimitet. Här finns också den influens i det nutida musiklivet i Sverige som kommer till exempel från de västafrikanska sufiska musiktraditionerna. ”World music” innehåller en hel del från muslimsk miljö från olika delar av världen och det märks i musiklivet i Sverige.

Ungt folk i dag har valmöjligheter som gör att ”religion” bara är en ingrediens i det stora smörgåsbordet av områden och aktiviteter att intressera sig för. Vad kan moskén locka med? Den frågan nämns i boken, men det finns förstås mer att göra för att komma underfund med hur individen kombinerar olika företeelser i livet.

Ett önskemål inför framtiden är forskning om hur det stora antalet bemärkta personer med muslimsk bakgrund i näringsliv, politik, kulturliv (musik, konst, litteratur, media), vård, skola och idrott ser på sin ”muslimskhet” – eller brist på sådan. Det handlar ju om personer som gör betydande insatser i den svenska offentligheten.

Ett annat önskemål, ett som nämnts i andra sammanhang, är att få till stånd intervjuer med äldre personer som kommit till Sverige under tidigare decennier medan de ännu är i livet, för att höra om deras erfarenhet och upplevelser. Vad jag vet är detta på gång, men säkert finns

det skäl att skaffa mer sådan dokumentation från den tid då immigrationen blev större, från 50-talet och framåt.

I bokens slut finns en stor och mycket innehållsrik notapparat, med mer fakta, och med hänvisningar till källorna och till aktuell forskning. Bokens uppgifter är alltså väldokumenterade och vederhäftiga. Den är verkligen något att visa på i dagens läge med den muslimfientliga propaganda som sprids – och blir trodd – i den miljö där nu nationalistisk-populistiska och invandrarfientliga partier, med etnokratisk i stället för demokratisk ideologi, får röster och opinionstödd. Det är betecknande att de så kallade Sverigedemokraterna ilsket angriper forskare och då särskilt religionshistoriker. Boken borde läsas av dessa SD-are och deras sympatisörer, men vi måste pessimistiskt konstatera att faktaresistensen i de kretsarna är massiv, så där lär man undvika boken.

För oss religionsforskare är den något att hänvisa till och inspireras av.

Inget att anmärka på? Jag har sett några få tryckfel och en arabisk term som fått bokstäverna omkastade (*jazana* i stället för *janaza*).

Jan Hjärpe

